

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 502.6:379.85

Вартанян Г.В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки природокористування
Одеського державного екологічно університету*

МЕХАНІЗМ УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

MECHANISM OF THE IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE MANAGEMENT SYSTEM BY RECREATIONAL TERRITORIES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто підходи до розроблення стратегій впровадження ефективної системи сталого управління. Розкрито сутність системи сталого управління територіями рекреаційного призначення. Запропоновано стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення. Проаналізовано організаційні інструменти, що спрямовані на впровадження системи сталого управління територіями. Розроблено механізм формування ефективної системи сталого управління територіями рекреаційного призначення на прикладі територій Одеської області.

Ключові слова: території рекреаційного призначення, туристична діяльність, туристичний потенціал, система сталого управління.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены подходы к разработке стратегий внедрения эффективной системы устойчивого управления. Раскрыта сущность системы устойчивого управления территориями рекреационного назначения. Предложены стратегии формирования и реализации туристического потенциала территорий рекреационного назначения. Проанализированы организационные инструменты, направленные на внедрение системы устойчивого управления территориями. Разработан механизм формирования эффективной системы устойчивого управления территориями рекреационного назначения на примере территорий Одесской области.

Ключевые слова: территории рекреационного назначения, туристическая деятельность, туристический потенциал, система устойчивого управления.

ANNOTATION

The article deals with approaches to the development of strategies for the implementation of an effective system of sustainable management. The essence of the sustainable management system of recreational territories purposes is revealed. The strategies of formation and realization of recreational territories' tourist potential are offered. The organizational tools aimed at implementation of the system of sustainable territorial management are analyzed. The formation mechanism of an effective sustainable management system of recreational territories purposes is developed on the example of the territories of the Odessa region.

Keywords: territory of recreational purpose, tourism activity, tourist potential, system of sustainable management.

Постановка проблеми. Прогнозування тенденцій розвитку туристичної діяльності передбачає виявлення найбільш перспективних сегментів розвитку туристичного природокористування.

Проте, на нашу думку, для забезпечення ефективності реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення доцільно використати комплексний підхід і розглянути «стратегічні набори» туристичних послуг для кожної територіальної системи. Крім того, доцільно спрогнозувати рівень впливу туристичних навантажень на екосистеми, враховуючи їх стійкість, допустимі норми навантажень, наявну стадію рекреаційної дигресії [1]. Серед розроблених Міжнародною туристичною організацією (UNWTO) цілей розвитку сталого туризму захист, відтворення та сприяння сталому використанню наземних екосистем, стає управління лісами, боротьба з опустелюванням, попередження деградації земель та збереження біорізноманіття є 15-ю із 17-ти цілей [6]. Еколого-економічний розвиток рекреаційно туристичної сфери на засадах екосистемного підходу передбачає необхідність залучення осіб, зацікавлених у розвитку означеного сектора економіки [2]. Отже, необхідно глибше розглянути питання сталого управління територіями рекреаційного призначення та екосистемами, що входять до складу цих територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку територіальних рекреаційних систем, оцінки їх рекреаційної місткості та потенціалу територій присвячено роботи Н. Андрєєвої, М. Долишнього, О. Живицького, В. Преображенського, В. Самодай, Т. Сафранова, В. Степанова, Н. Хумарової, Л. Черчик і багатьох інших. Проте у зазначених джерелах були свої мета й особливості використання підходів до трактування сутності, вивчення специфіки використання територій рекреаційного призначення. Сьогодні в науковій літературі недостатньо розглянуте питання сталого управління територіями рекреаційного призначення.

Мета статті полягає у розробленні пропозицій щодо впровадження системи сталого управління територіями рекреаційного призначення для забезпечення розвитку сталої туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблем сталого управління територіями рекреаційного призначення є неефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів, оскільки окремі території не зовсім освоєні, інші ж потерпають від надмірного антропогенного навантаження, багато з них перебувають у самовільному користуванні. Отже, є потреба у розробленні та впровадженні механізмів освоєння та експлуатації туристично-рекреаційних ресурсів.

Для впровадження ефективної системи сталого управління на основі прогнозів розробляються цілі розвитку туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення. Такими можуть бути:

- вдосконалення системи управління туристичним природокористуванням для забезпечення ефективного розвитку;
- освоєння нових туристичних ресурсів, їх охорона, ефективне використання та відновлення;
- раціональне використання природних туристично-рекреаційних ресурсів;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку туризму;
- підвищення рівня екологічної культури та освіти населення;
- формування навиків зеленого туристичного підприємництва у населення регіону;
- залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у сферу туризму.

Реалізація економічних цілей спрямована на підвищення конкурентних переваг кожної території за рахунок розвитку різних атракцій екосистем та відповідних видів туризму, зокрема природно-пізнавального напрямку, екотуризму, короткочасного відпочинку, що забезпечить менше антропогенне навантаження на території рекреаційного призначення.

Реалізація цілей правового характеру спрямована на вдосконалення та розроблення нових нормативних актів регулювання розвитку екосистем, які враховуватимуть рівень антропогенного навантаження та інтенсивність використання природно-рекреаційних ресурсів.

Соціальні цілі – це задоволення внутрішніх потреб у природних рекреаційних ресурсах та послугах, а також зовнішнього в допустимих межах, підвищення рівня екологічної культури населення.

Реалізація екологічних цілей покликана забезпечити зменшення викидів в атмосферне повітря та воду, поліпшити екологічну ситуацію, забезпечити раціональне використання територій рекреаційного призначення, а отже, туристичну привабливість регіону.

Особливу увагу під час аналізу ефективності використання туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення слід приділяти продуктивності екосистеми. Її підвищення за умов інтенсифікації туристичної діяльності має особливе значення, оскільки пов'язане з переходом економіки від переважного екстенсивного використання ресурсів територій до інтенсивного.

Залежно від отриманого результату вибирається стратегія формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення.

Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу територій повинні встановлюватися з урахуванням національних і регіональних стратегій, точніше, певною мірою забезпечувати їх реалізацію, тому доцільно використати ієрархічний підхід до обґрунтування цих стратегій (табл. 1).

На першому рівні доцільно розмістити стратегії, які визначатимуть поведінку суб'єктів територій рекреаційного призначення у конкурентному середовищі: збалансування інтересів, формування конкурентних переваг, завоювання стратегічних зон господарювання.

Стратегія збалансування інтересів дає змогу забезпечити найбільш ефективне використання туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення і застосовується тоді, коли на цій території зосереджені різнопланові ресурси, запаси їх досить великі для розвитку різних видів діяльності. Ця стратегія може реалізовуватися на основі таких поведінкових типів:

- стратегії взаємних поступок, що передбачає пошук компромісних рішень за рахунок свідомої відмови від частини власних інтересів у використанні наявних ресурсів територій РП на користь іншої сторони, щоб отримати взаємну вигоду;
- стратегії конструктивізму, яка передбачає досягнення домовленостей у поєднанні зусиль для нарощення туристичного потенціалу територій РП для створення нових напрямів діяльності, формуванні нових сегментів на туристичному ринку за рахунок пошуку та прийняття конструктивних рішень, які б задовольняли інтереси зацікавлених сторін;
- стратегії узгодження дій, яка доцільна, якщо ситуація вимагатиме проведення взаємоузгоджених дій, спрямованих на відновлення природно-ресурсного потенціалу територій РП.

Стратегія формування конкурентних переваг дає змогу забезпечити конкурентні переваги у використанні туристичного потенціалу територій РП і застосовується як забезпечувальна під час використання стратегії конструктивізму, формування нових сегментів на туристичному ринку та застосування поділу зон впливу і спеціалізації [3].

Ця стратегія може реалізовуватися на основі конкурентних стратегій другого рівня: конгло-

Таблиця 1

Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення (РП)

Рівень	Типи	Стратегія	
I	Поведінкові	1. Стратегія збалансування інтересів	1.1. Стратегія взаємних поступок 1.2. Стратегія конструктивізму 1.3. Стратегія узгодження дій
		2. Стратегія формування конкурентних переваг	2.1. Конгломеративна 2.2. Стратегія фокусування 2.3. Стратегія диверсифікації
		3. Стратегія завоювання стратегічних зон господарювання	3.1. Антикризова стратегія 3.2. Стратегія стабілізації 3.3. Стратегія утримання позицій 3.4. Стратегія розширення співпраці
II	Конкурентні	1. Конгломеративна	
		2. Стратегія фокусування	
		3. Стратегія диверсифікації	3.1. Горизонтальна диверсифікація 3.2. Концентрична диверсифікація
III	Функціональні	Інвестиційні	Інвестування у реалізацію наявного туристичного потенціалу територій РП Інвестування у відновлення туристичного потенціалу територій РП Інвестування у нарощення туристичного потенціалу територій РП Інвестування у створення нових атракцій
		2. Маркетингові	

Джерело: перероблено автором на основі [3]

меративної, фокусування, диверсифікації, які будуть розглянуті нижче.

Стратегія завоювання стратегічних зон господарювання застосовується у разі інтенсивної конкуренції щодо використання туристичного потенціалу територій РП і може реалізовуватися на основі таких її видів:

- антикризової стратегії, коли є потреба невідкладної реалізації комплексу антикризових заходів, спрямованих як на формування туристичного потенціалу територій РП, так і на його відновлення та нарощування з дотриманням при цьому інтересів усіх зацікавлених сторін, залучаючи переважно фінансову підтримку з боку держави (наприклад, розроблення та фінансування цільових програм природоохоронного характеру, розвитку туризму тощо);

- стратегії стабілізації, якщо сформовані види економічної діяльності та напрями використання туристичного потенціалу територій РП залишаються перспективними;

- стратегії утримання позицій, якщо існують конкурентні переваги, які дають змогу досягнути високого рівня розвитку на довготривалому перспективу та забезпечити ефективне використання туристичного потенціалу територій РП;

- стратегії розширення співпраці, коли власних ресурсів для ефективного розвитку не вистачає й є потреба, для постійного підтримання досягнутих результатів, пошуку нових можливостей їх підвищення за рахунок залучення власних та сторонніх ресурсів. Цей вид стратегії – забезпечувальний для стратегії узгодження дій.

Об'єкт нашого дослідження вимагає врахування специфіки територій рекреаційного призначення – багатофункціональність туристичного потенціалу.

З урахуванням цього стратегіями другого рівня можуть бути: конгломеративна, фокусування, диверсифікації.

Конгломеративна стратегія передбачає заходи нарощення туристичного потенціалу територій РП та формування нових туристичних та рекреаційних продуктів, технологічно не пов'язаних із наявними, на нових ринках.

Стратегія диверсифікації дає змогу досягти конкурентних переваг завдяки комплексному використанню туристичного потенціалу територій РП, рівень якого невисокий, і може мати такі форми: концентрична, яка націлена на реалізацію наявного туристичного потенціалу територій РП шляхом упровадження нових видів туристичних послуг; горизонтальна, яка передбачає розвиток супутніх видів діяльності на основі нових технологій освоєння туристичного потенціалу територій РП.

Стратегія фокусування доцільна в умовах обмеженості фінансових та інших ресурсів для реалізації туристичного потенціалу територій РП, щоб зосередити зусилля на найбільш перспективних його складниках та видах діяльності.

Найбільший інтерес становлять інвестиційна та маркетингова. Пропонуємо розглянути такі інвестиційні стратегії: інвестування у реалізацію наявного туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення; інвестування у відновлення туристичного потенціалу територій РП; інвестування у нарощення туристичного потенціалу територій РП; інвестування у створення нових атракцій. Більшість науковців маркетингові стратегії відносять до основних, оскільки вони забезпечують обґрунтування ринкової спрямованості функціонування тери-

Таблиця 2

Матриця стратегічного позиціонування районів Одеської області

Адміністративні утворення	Стратегії I рівня										Стратегії II рівня			
	1			2			3				1	2	3	
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4			3.1	3.2
Ананіївський			+											+
Арцизький							+						+	
Балтський		+										+		
Білгород-Дністровський		+										+		
Біляївський		+										+		
Березівський				+								+		
Болградський											+		+	
Великомихайлівський			+											+
Захарівський			+											+
Іванівський							+						+	
Ізмаїльський		+										+		
Кілійський			+											+
Кодимський							+						+	
Лиманський		+										+		
Любашівський							+						+	
Миколаївський							+						+	
Овідіопольський			+											+
Окнянський							+						+	
Подільський							+						+	
Роздільнянський											+		+	
Ренійський							+							+
Савранський											+		+	
Саратський							+						+	
Тарутинський			+					+						+
Татарбунарський				+								+		
Ширяївський							+							+

Джерело: розроблено автором

торіальних системи. Під час формування маркетингових стратегій найчастіше розглядаються такі: стратегії визначення цільового ринку, цінові стратегії та поведінкові. До маркетингових стратегій визначення цільового ринку належать: стратегія недиференційованого маркетингу; стратегія диференціації; стратегія лідерства; стратегія фокусування. До маркетингових стратегій, які визначають цінову політику розвитку, належать: стратегія цінового лідера; стратегія вибіркового проникнення; стратегія цінової атаки; стратегія перебування у фарватері. Серед поведінкових маркетингових стратегій розглядають: стратегію стабілізації; стратегію зростання; стратегію скорочення; стратегію вдосконалення; створення нового іміджу [4; 5].

Для практичної реалізації розроблених стратегій формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення використовуємо матричний підхід, запропонований Л. Черчик [5]. Для цього використано результати групування територій рекреаційного призначення Одеської області за рівнем туристичного потенціалу.

Таким чином, запропоновані методичні розробки щодо формування механізму реалізації туристичного потенціалу території РП дають

зможу вирішити проблему його комплексного використання та забезпечення реалізації цілей розвитку різних суб'єктів.

Висновки. Одним із найважливіших складників механізму формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення є обґрунтування стратегії. Особливо важливе розуміння довготермінової стратегії для тих сфер діяльності, розвиток яких пов'язаний із використанням досить великого обсягу ресурсів, проте результати їх використання будуть отримані в майбутньому. Тобто визначені вище результати функціонування територій рекреаційного призначення залежать від правильності вибраних стратегічних напрямів його розвитку.

Доведено, що стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення повинні встановлюватися з урахуванням національних і регіональних стратегій, точніше – забезпечувати їх реалізацію, тому використано ієрархічний підхід до обґрунтування цих стратегій.

Таким чином, запропоновані розробки щодо формування ефективної системи сталого управління територіями рекреаційного призначення дають змогу вирішити проблему їх комплекс-

сного використання та забезпечення реалізації цілей розвитку різних суб'єктів туристичної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міщенко О.В. Концептуальна модель екотуристичного потенціалу природоохоронної території. Науковий вісник Волинського національного університету. Географічні науки. 2008. № 1. С. 272–278.
2. Полянничко О. Екосистемний підхід в рекреаційно-туристичній сфері в умовах трансформації економіки України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Економіка, політологія, історія. 2017. № 6 (248). С. 110–120
3. Вартанян Г.В. Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу територій рекреаційного призначення. Економічні інновації. 2015. Вип. 60 (3). С. 41–49.
4. Черчик Л.М., Коленда Н.В. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: монографія. Луцьк: ЛНТУ, 2008. 235 с.
5. Черчик Л.М., Милько І.П. Формування та регулювання міжгалузевих зв'язків у рекреаційному комплексі регіону: монографія. Луцьк: ЛНТУ, 2012. 312 с.
6. Tourism and the Sustainable Development Goals / The World Tourism Organization. (UNWTO). URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284417254> (дата звернення: 14.03.2018).